

АГРАРНІ ЗАВОРУШЕННЯ СЕЛЯН ШАРГОРОДЩИНИ В БЕРЕЗНІ 1930 р.

Згідно з більшовицькою доктриною шлях до соціалізму був пов'язаний з переходом селянства до колективного виробництва. Беручи курс на колективізацію, сталінське керівництво прагнуло ліквідувати дрібнотоварний селянський уклад, який, на думку більшовиків, був джерелом капіталізму на селі. В Україні колективізацію планувалося завершити в основному до кінця 1930 р. Такі нереальні терміни можна було забезпечити лише насильницькими методами. І для того, щоб зламати опір заможних селян, в Україні проводилася політика «ліквідації куркульства як класу», в результаті якої було знищено понад 200 тисяч селянських господарств. Жертвами репресій у процесі розкуркулювання стали понад 1 млн. чоловік.¹

Генеральний секретар ЦК КП(б)У С.Косіор на виконання сталінських вказівок 24 лютого 1930 р. підписав лист-директиву до місцевих парторганізацій з гаслом: «Степ треба цілком колективізувати за час весняної посівної кампанії, а всю Україну - до осені 1930 р.».² Районні власті, що так бажали вислужитись перед начальством, виявляли готовність до ще більшого скорочення термінів.

Насильницьке залучення до колгоспів викликало упертий опір. У багатьох селах України і, зокрема Шаргородщини, відбувалися антиколгоспні і навіть антирадянські виступи. Це зафіксовано в книзі "Вінницька область" з 26-томного видання "Історія міст і сіл Української РСР": "Колективізація в Шаргороді проходила в умовах гострої боротьби з класовими ворогами. В березні 1930 року куркулі сіл Шостаківка і Плебанівка вдалися до антирадянського виступу, вчинили у Шаргороді напад на приміщення райвиконкому. Але ніякі підступи куркулів не могли перешкодити ходу колективізації / ті, хто готував нарис, забули ще про с.Розкош - від авт./".³

Шостаківка, Плебанівка і Розкош були форпостами католицизму на Поділлі. На межі XIX і XX ст. в Шостаківці було 1243 вірних римо-католицькій церкві, Плебанівці - 914, Розкоші - 650.⁴ Це ж як слід було поглумитися над віруючими хліборобами, щоб вони взялися за вила!

В анналах колишнього КДБ знайшлась і кримінальна справа за № 6097⁵, яка була заведена 24 березня 1930 р. для розслідування цього "антирадянського виступу". З неї стає зрозумілим, чому стався вибух народного гніву. В село Плебанівку прибули уповноважені райкому КП(б)У Канторович і Семенов, а також оперуповноважені ДПУ Островський та Снашов із групою міліціонерів. Дві оперативні групи, підсилені місцевими комсомольцями, чали провести розкуркулення за списками і вивезти людей.⁶ Зі всього села в колгосп було подано лише 30 заяв.⁷ Це були ті, хто, вступаючи в колгосп, нічого не втрачав, бо нічого не «ав. Решта ж, хто мусив віддати нажиту нелегкою працею землю, майно, реманент, не погоджувались на це.

В ніч з 10 на 11 березня таємна поліція /Могилів-Подільський відділ ДПУ/ провела грешти так званих "куркулів" в селі Плебанівка. Тієї пори оперативна група Островського зуміла арештувати всіх, кого нарекли куркулями. А друга група на чолі з Семеновим не впоралась із завданням. На подвір'ї Михайла Шейгеця /того, що у 1925 р. врятував іларгородського ксьондза Туровського від арешту/ почалась стрілянина. Господар втік через вікно, зібрав своїх рідних і близьких, а до них приєдналися і односельці, і гуртом кинулися на опергрупу. Сільські активісти розбіглися по сусідніх селах, а оперуповноважений Снашов відстрілюючись, забіг в сільраду. Розлючені селяни наздогнали його в той момент, коли наган дав осічку і депеушника було побито так, що посильний сільради Кость Гордієнко вдосвіта привіз його ледь живого, без ока, до Шаргорода.

Під час стрілянини одного хлібороба було вбито, декількох поранено. Скільки було заарештовано - невідомо, але ними набили три камери місцевої тюрми, яка знаходилася в корпусі келій колишнього православного монастиря.

Ранком 11 березня всіх підняв звук труби музиканта Феодосія Горенюка. Обурене і схвильоване населення Плебанівки вийшло на сільський майдан. Син заарештованого "куркуля" Микола Легутко закликав всіх йти до Шаргорода і звільнити ув'язнених, адже завтра на їх місці могли бути інші селяни. Він заявив: "Вночі на нас напали, поранили людей, одного застрелили. Ми вийшли на поле, щоб повідомити в інші села, що по нас стріляли як в дичину. Ми йдемо в Шаргород, нехай випустять наших людей. Йдіть і ви з нами, а якщо не підете, то ви нам не сусіди".⁹ І люди вирішили - всі так всі, йдемо відбивати односельців. Деякі мешканці села побігли до сусідніх поселень піднімати людей. Зібрався великий натовп, озброєний палицями, вилами, сокирами, камінням і рушив до райцентру. В Шостаківці до повстанців приєдналося • півтори-дві тисячі людей, з Розкоші також було немало співчуваючих. Сформувався натовп до 4 тисяч чоловік.

Основні події розгортались у центрі містечка, на територіях, де раніше містилися костельні і монастирські будівлі. За костельним муром у колишньому будинку ксьондза містився райком КП/б/У і райземвідділ, а в іншому, праворуч від храму, райвиконком з усіма службами. Через дорогу, ліворуч, височів мур ліквідованого монастиря з камерами для ув'язнених. У ньому отаборилися районна міліція і районний адміністративний відділ.

Коли збуджений натовп підійшов до центру, його намагалися зупинити міліція і представники райвлади. Але діалогу не вийшло. Народ вимагав звільнити арештованих, згадав і забраного ксьондза. І поволі просувався вперед. Урядовці врятувалися втечею, а міліція засіла за муром із залізними ворітьми. Після цього плебанівські люди пішли до міліції, а шостаківці і розкошівці оточили райвиконком і райком партії. І там, і там натовп почав штурмувати місцеві бастиони компартійного тоталітаризму.¹⁰ В хід пішло каміння, були повибивані всі віконні шибки. Ломами виламали вхідні двері і бунтарі увірвались до приміщення. Першим почали громити фінансовий відділ, саме тут містилися документи на непомірні податки. Це підтвердив пізніше на допиті селянин Кульбіда І.Б.: "Я підійшов до воріт і побачив, що на землі палахкотять купи книг і паперу. Навкруги стояло багато людей, а з будинку райвиконкому продовжували виносити книги, папери, портрети вождів й кидали їх у вогонь. Серед інших я побачив громадянок села Шостаківки Поштальян Кароліну, Стефанюк Михайлину, Грискевич Мар'яну і Дозорець Павліну з Розкоші. Тут же біля воріт стояв розбитий натовпом автомобіль. Від людей я лочув, що першою почала трошити авто Дозорець Павліна. Вона також активно знищувала фінансові документи, волаючи при цьому: "З мене здерли 90 крб. за млин, а тепер все поб'ю, навіщо мене грабували!" Біля райвиконкому горіли три купи паперу, а біля райкому КП/б/У - одна. Були знищені також всі меблі. Штурмом керували мешканці Шостаківки Поштальян Лука Павлович і Огородник Казимір Миколайович".¹¹

Інакше розгорталися події біля міліції. Коли повстанці почали ламати залізні ворота, міліція без попередження відкрила вогонь. Одразу було вбито Печенюка Михайла з Роскоші і декількох поранено. Люди стали розбігатися. Це стало відомо тим, хто був біля адмінбудинків. Страшна новина подіяла на натовп, як цебер холодної води, і селянство подалось додому.¹²

Згодом військові частини, викликані з Могилева-Подільського, оточили повсталі села, взяли заручників. В основному заарештовували і допитували повстанців з Шостаківки, з Плебанівки - жодного. В кримінальній справі є багато прізвищ активних учасників народного бунту. Характерно, що у протоколах допиту в графі "походження" всі звинувачені писали - «селянин», «поляк-католик», або "українець-католик".

Слідчі пред'явили звинувачення тільки двом організаторам, але в 1937/38 рр. енкавеесівці арештували і пізніше стратили всіх інших. Прочитуємо звинувачувальне заключення:

Серія: ІСТОРІЯ

«1. Пошталяян Лука Павлович, 1900 р. народження, уродженець с. Насиківки, проживаючий в с. Шостаківка Шаргородського району Могилівської округи, селянин, хлібороб, українець-католик, син куркуля, середняк, безпартійний, неписьменний, жонатий, 6 душ сім'ї, землі має 4,65 десятини, пару коней, одну корову, хату, клуню, сарай, податку платить 22 крб., хлібозаготівлі накладено 20 пудів, під судомні слідством не знаходився, виборчими правами користується, підданий УРСР; 2. Огородник Казимір Миколайович, 1885 р. народження, уродженець і мешканець с. Шостаківки Шаргородського району Могилівської округи, селянин, хлібороб, українець-католик, бідняк, безпартійний, неписьменний, жонатий, 5 душ сім'ї, землі має 2,65 десятини, одного коня, одну корову, хату, клуню, сарай, податку платить 3 крб., хлібозаготівлі накладено 3 пуди, під судом і слідством не знаходився, виборчими правами користується, підданий УРСР - звинувачуються в тому, що 11 березня 1930 р. вони керували натовпом селян і направили його до м. Шаргорода, де під їх тиском і керівництвом були розгромлені радянські установи. Вони вимагали розгону радслужбовців, визволення арештованих куркулів і для цього зібрали натовп біля 4000 чоловік. Таким чином, звинувачувані здійснили злочини передбачені ст.ст. 54-9, 54-10, 56-14 КК УРСР.

Судова трійка при колегії ДПУ УРСР від 8 червня 1930 року постановила: «Огородника Казиміра Миколайовича та Пошталяяна Луку Павловича ув'язнити кожного до концтабору терміном на чотири роки умовно, рахуючи з 24.3.1930 року»¹³.

Обох з під варті звільнили. Але в листопаді 1937 р. їх було заарештовано. Одним з пунктів звинувачення було те, що вони були членами костьольної громади і підтримували близькі стосунки з ксьондзом Туровським, репресованим за антирадянську діяльність. 9 грудня 1937 р. за рішенням Народного Комісара внутрішніх справ СРСР /протокол 497/ їх було засуджено до розстрілу. Вирок виконано 19 січня 1938 р. пострілом в потилицю на подвір'ї Вінницького обласного управління НКВС. 7 листопада 1960 р. Верховний Суд УРСР реабілітував невинні жертви.¹⁴

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Кульчицький С. Ціна «великого перелому». - К., 1991. - С. 75; 2. Історія України. Під ред. В.А.Смолія. - К., 1997. - С. 283; 3. Історія міст і сіл УРСР. Вінницька область. - К., 1972. - С. 705; 4. Державний архів Житомирської області (ДАЖО). - Ф. 178. - Оп. 1. - Спр. 752. - Арк. 83; 5. Державний архів Вінницької області (ДАВО). - Ф.Р. 6023. - Оп. 4. - Спр. 6097. - У 2-х т.; 6. Нагребецький А. Моя Плебанівка. - К., 2001. - С. 15; 7. Купчишин М., Мичак А. Шаргородщина: сторінки історії. - К., 2002. - С. 119; 8. ДАВО. - Ф.Р. 6023. - Оп. 4. - Спр. 6097. - Т.1. - Арк. 35; 9. Там само. - Арк. 51; 10. Там само. - Арк. 67; 11. Там само. - Арк. 73; 12. Там само. - Арк. 89; 13. ДАВО. - Ф.Р. 6023. - Оп. 4. - Спр. 6097. - Т. 2. - Арк. 24, 25; 14. ДАВО. - Ф.Р. 6023. - Оп. 4. - Спр. 16984, 22857.

В.І. Петренко

ТРАГЕДІЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА (1932 - 1934 рр.)

Час невблаганно віддаляє нас від тих фатальних 30-х рр. минулого століття - років національної трагедії нашого народу, коли безконечні масові репресії сталінського тоталітарного режиму знищили мільйони ні в чому неповинних українців. Репресії ж голодом - найжахливіша форма їхнього прояву, вони здійснювалися шляхом непосильних норм хлібоздач, вилученням до останку харчів і заходами, які перешкождали допомозі вимираючому населенню України. Про ці злочини сталінщини повинні завжди пам'ятати і сьогоднішнє, і завтрашні покоління; забути - зрадити пам'ять репресованих.

Моторошно, страшно читати архівні документи 1932-1934 рр. Майже в кожному з них людський біль приречених подолян, смерть дітей, божевілля батьків, прояви людоїдства.

З листа члена Вінницького обкому партії Старобіна секретареві обкому КП(б)У Чернявському від 25 травня 1932 р.: «Особисто. В перший же день перебування в Бершадському районі маю ряд факторів, які свідчать про важке продовольче становище,... в